

FORSVARETS GYMNASTIKLÆRERE 1804-1842

Tekst og billeder: Henrik Nedergaard Olsen

Det militære gymnastiske Institut

"Det militaire gymnastiske Institut" blev oprettet ved kgl. reskript af 25. august 1804. Instituttets formål var at uddanne underofficerer til gymnastiklærere til den danske og norske armé. I 1809 udvidedes Instituttets formål til også at omfatte uddannelse af Søetatens gymnastiklærere. Som bevis på Frederik 6.'s tilfredshed fik Instituttet efter 25 års virksomhed den 27. september 1829 tillagt prædikat af "kongeligt". Navnet var herefter "Det kongelige militære gymnastiske Institut". Ved hærloven af 6. juli 1867 blev navnet ændret til "Gymnastikskolen".

Instituttets grundlægger og første chef indtil 1842 var hovedmanden bag gymnastikkens indførelse i Danmark, professor i gymnastik Vivat Victorius Fredericus Franciscus Nachtegall, der gennem hele sit liv arbejdede for at fremme gymnastikkens udbredelse.

Uddannelsestiden for de militære gymnastiklærere var i begyndelsen 3 år, men fra 1816 fastsattes den til 2 år. Ved Instituttets oprettelse omfattede undervisningen de almindelige gymnastiske øvelser (ligevægts-, forberedelses- og smidighedsøvelser, løb, spring og klatring), voltigering (også på levende hest), hugning, fægtning, bajonettægtning og svømning; senere tillige dans og violinspil.

*Til
Und. Officer
Merck
af H. K. H. Arve
Prins Frederiks
Regiment*

*Skienket
af
H. K. H. Kronp.
for udst. Flid
og Dueltighed
i
Gymnastiken*

Fæstet er det eneste, der er bevaret af Carl Mercks præmiesabel

Præmiesabel for Gymnastiklærere

Den første elev på Instituttet var Carl Merck. Han var 20 år, da han mødte den 9. juli 1804. Carl Merck bestod eksamen i 1805 med karakteren "meget duelig" som nr. 6 af 23. I overensstemmelse med Nachtegalls indstilling til Kronprinsen, fik han tildelt en præmiesabel uden sølvkvast. Den første gymnastiklærer, der bestod eksamen ved Instituttet, var korporal Ole Jørgensen Ravnsborg. Ved eksamen i december 1804 opnåede han karakteren "fortrinlig god". Han modtog af Kronprinsen en såkaldt "Præmiesabel" for sin flid og duelighed. Ifølge en skrivelse af 3. august 1805 befalede Kronprinsen, at "af de Underofficerer, som af Professor Nachtegall dannes til Lærere i Gymnastikken, skal enhver, som aflægger fortrinlig Prøve paa udmærket Duelighed til Lærer i dette Fag, og som ved Eksamen erholder Characteren fortrinlig god, gives til Belønning og Udmærkelse en Sabel, saaledes som den, der alt forhen af lige Aarsag er givet til en Underofficer af det Søndenfjeldske Infanteriregiment, i hvilken det tillades sliig en Underofficer at bære en sølvquast af samme slags som den Commandeersergeanterne bære."

Fra begyndelsen tildeltes præmiesabel med sølvkvast til de ved eksamen bedst beståede elever, mens præmiesabel uden sølvkvast tildeltes de elever, der "deres ringere Anlæg uagtet havde arbejdet sig op til rosværdig Færdighed." 1811 fastsattes bestemte regler for bedømmelsen af elevernes duelighed. Elever der herefter bestod eksamen med hovedkarakteren "fortrinlig god" fik en præmiesabel med sølvkvast, og de elever der bestod med hovedkarakteren "meget duelig" fik præmiesabel uden sølvkvast. 1813 bortfaldt sølvkvasten som belønning. Præmiesablen bibeholdtes, indtil den blev afskaffet ved hærloven af 28. april 1842.

Udleverede præmiesabler 1804-1842

Antallet af udleverede præmiesabler er ikke tidligere tilstrækkeligt dokumenteret, men efter mine arkivundersøgelser er det endelige antal med rimelig stor sikkerhed som følger:

Tildelt efter eksamen 224, tildelt senere efter ansøgning 5, i alt 229

Udleverede erstatningssabler: Kassable/ødelagte under tjeneste 7, mistet under krig 3, i alt 10

Returnerede præmiesabler

Der var knyttet forskellige privilegier til præmiesablerne. F.eks. måtte underofficerer, der havde modtaget en præmiesabel, ikke straffes med fugtel¹ eller krumslutning². Ved død eller idømmelse af en vanærende straf skulle præmiesablen tilbageleveres. Efter præmiesablens afskaffelse ved hærloven af 1842 skulle denne, tillige med præmieepauletter, aflægges. Bestemmelsen om tilbagelevering ved dødsfald eller straf opretholdtes og blev gentaget i en parolbefaling i 1843. I skolens arkiver har jeg fundet dokumentation for følgende returneringer: Returneret efter dødsfald: 15. Returneret som følge af krigsret m.v.: 3 (heraf 1 genudleveret). Returneret kassabel/ødelagt: 7.

Eksempel på inskription:

Skænket af H. M. Kongen d. 10. Febr. 1813 til Sergeant C.

Frank for udmærket Flid og Duelighed i Gymnastikken

Hieronimus Valerius Felix Hartmann

Felix blev født 4. august 1818 i Aalborg som søn af regimentstambour ved 3. Jydske Infanteriregiment Jacobus Hartmann. Felix mødte på Det kongelige militære gymnastiske Institut 4. juli 1837, 19 år gammel. Han bestod afgangseksamen 16. maj 1839, hvor han opnåede maksimumpoint 600, og fik karakteren "udmærket duelig" og blev tildelt præmiesabel "med den sædvanlige Inscription." Efter eksamen blev han indstillet til og bevilget sergentskarakter på grund af fortrinlig duelighed og forhold. Han fik udbetalt skoletillæg indtil 22. maj, løn og brød indtil 30. maj og afgik til Regimentet 23. maj 1839.

Felix slap ikke for at blive noteret i Straffebogen: "Søndagene den 18. og 25. Februar og 4. Marts 1838, 3 dages kasernearrest, for at have pantsat et ham lånt ur." Dette fik ikke indflydelse på hans ret imponerende karriere: Korporal ved 3. Jydske Infanteriregiment i Aalborg. 1848 avancerer han fra kommandersergent ved 11. Bataillon til secondlieutenant ved 8. Bataillon. 1850 premierlieutenant og adjutant ved 8. Bataillon. 1862 Intendant. 1864 tildelt kaptajnskarakter og intendant ved 1. Infanteri Regiment. 14. juni 1868 bliver han intendant ved Intendanturkorpset. 24. juni 1875 overintendant og inspektør for Garnisonssygehuset i København. Den 15. oktober 1888 bliver han afskediget i nåde. Ridder af Dannebrog 22. juli 1869. Dannebrogsmænd 15. oktober 1888. Medaljen for Druknedes Redning 24. september 1895.

H.V.F. Hartmann 1850 med den præmiesabel han fik tildelt i 1839

Felix døde 1910 i København og blev begravet på garnisonskirkegården i nærheden af Olaf Ryes grav. Graven er senere sløjet.

H.V.F. Hartmann skrev sine erindringer til flere forskellige tidsskrifter. Om tiden på Gymnastikskolen fortæller han bl.a.:

"Efter at være bleven konfirmeret i foråret 1832, blev jeg samme år dimitteret fra Undervisningsanstaltens 1. Afdeling, og der tildeltes mig 1. Præmie, et par sølvepauletter. Den 16. Januar 1834 blev jeg forfremmet til korporal og i 1837 som sådan kommanderet til Det kgl. militære gymnastiske Institut for at uddannes til gymnastiklærer. Ved ankomsten dertil fik jeg et bevis på, at gymnastiken ved 3. Jydske måtte stå på et forholdsvis højt standpunkt, thi ved præsentationen af de nye tilgåede rekrutter - således kaldtes i daglig tale yngste klasse - for skolens chef, professor og oberst i Kongens Livkorps Nachtigall, ytrede denne, da han så mine sorte rabatter på uniformen: "Af Dem fordrer jeg mere end af Deres kammerater, thi fra Deres regiment er der stedse sendt mig flinke elever, der er afgåede herfra som nr. 1."

Ved afgangseksamen i 1839 blev professorens forventninger ej heller skuffede, thi jeg erholdt den højeste talstørrelse, der kunne gives som karakter i hver enkelt øvelse, i det hele en sum af 600 points, hvilket kun to før mig havde nået, nemlig afdød lærer ved instituttet og kaptajn i Livjægerkorpset Hansen og afdød gymnastiklærer, krigsråd Berg. Der tildeltes mig derfor den reglementerede præmiesabel med inskription.

Censorerne ved denne eksamen, oberst Nørager, major i Husarregimentet Nissen og kaptajn, baron Haxthausen, indstillede mig, da de overrakte kongen hoved-karakterlisten, til særlig udmærkelse, i hvilken anledning jeg den påfølgende dag blev udnævnt til sergent, den daværende højeste underofficersgrad. At Instituttet eller Skolen dengang ansås for meget stræng at gennemgå, kan ikke benægtes, og det anses den vel også for endnu. Af de 12 Elever, Skolen talte, afgik 5 fra Skolen uden at have bestået eksamen, i reglen af mangel på fysiske kræfter. Praktiske øvelser optog hele formiddagen, hvorved man måtte anspænde enhver muskel for ikke at blive kørt agterud af de andre elever. Middags- og eftermiddagstimerne optoges af landkadetternes undervisning i svømning, gymnastik, hugning og fægtning. 1 time til middag og 1 $\frac{1}{2}$ times frihed om aftenen var det højeste, der tilstodes. Kl. 9 skulle alle være i seng, og melding derom afgives til inspektionsofficeren, premierløjtnant la Cour, som boede i samme bygning.

Under mit ophold ved Instituttet - hvis øvesal, som bekendt, ligger ved Østervold i umiddelbar nærhed af det såkaldte Stokhus, tidligere Slaveriet - var jeg ofte vidne til fuldbyrdelse af straffe, der idømtes fæstningsslaver for grovere forseelser. Skulle f.eks. en "piskes", ankom på eksekutionsdagen en af de batailloner, som skulle besætte vagterne i garnisonen, kl. 9 formiddag "med klingende spil" til Stokhuset, hvor den formerede tre flanker med front mod dette. Et transportabel stillads blev ved slaver opstillet midt i karreen, hvorefter synderen blev ført ud, afklædt nøgen til hofterne og af bøddelknægten surret til en i stilladsets midte stående pæl, hvorpå han med de sammenlængede hænder udstrakte over hovedet hejsedes så højt op, at han til nød kunne nå jorden med fodfladerne. Ni store birkeris blev samtidig lagt ved foden af stilladset. Nu trådte skarpretteren - hans navn var, så vidt jeg kan huske, Ravnholdt - frem, iført grå uniformskjole med hvide knapper og lange skøder samt sorte handsker, og gav delinkventen 3 kraftige slag over ryggen, hvorefter han ombyttede det brugte ris med et andet o.s.v., indtil alle 9 ris var brugte og den pågældende havde fået 27 slag. Hermed var militærets hverv endt og der afmarcheredes atter under fuld musik.

Efter min tilbagekomst til garnisonen, blev der oprettet et kursus i bajonettfægtning for løjtnanter under inspektion af Schleppegrell (dengang major). Han overværede øvelserne med en sådan iver, at han formåede samtlige kaptajner, ældre mænd fra 45 til 60 års alder, til at danne et lignende kursus. Han stillede sig selv på den højre fløj med fægtegeværet og den store fægtehandske på hånden og nu gik det daglig løs med "stødskridt" samt kredsløb til højre og venstre med stød i luften efter en imaginær rytter

o.s.v., så at de gamle kavalierer dampede af varme og anstrengelser. Ved disse øvelser var Schleppegrell særlig fornøjet. "Det går, Herren pine mig, prægtigt", kunne han ofte ytre, når en eller anden var ved at segne om af træthed. Men tid efter anden faldt flere fra, og efter fire ugers forløb ophørte kurset af mangel på deltagere, og dets udbytte var kun sårede hænder, sprængte benklæder og opløbne uniformsfrakker."

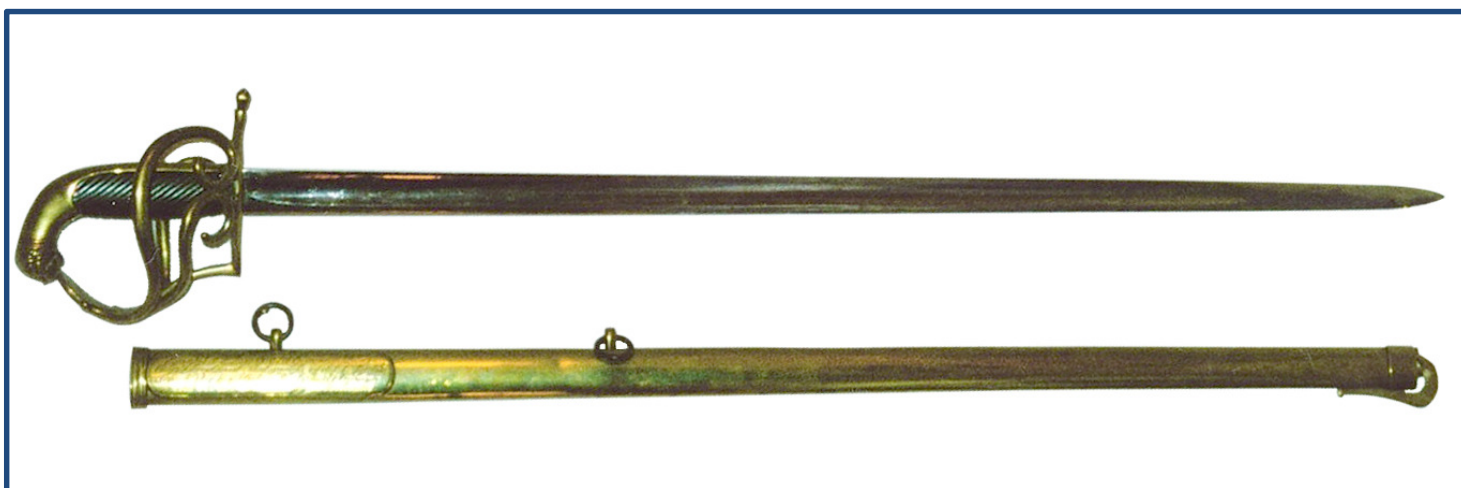
Afslutning

Denne artikel er kun er forsmag på det der findes i arkiverne og andre steder om modtagerne af "Præmiesabel for Gymnastiklærere". Jeg har planer om en gang at skrive en større artikelserie eller en bog om emnet og er derfor interesseret i oplysninger om bevarede præmiesabler. Fotos, oplysninger og spørgsmål m.v. kan sendes til Militariaforeningen.

^{1 & 2:} Fugtel og krumslutning er gamle - forholdsvis milde - militære straffe. Fugtel: Slag med den flade side af en sabel, tidligere specielt militær pryglestraf. Kommer fra tysk, hvor en Fuchtel er en bred kårde. Krumslutning: Tidsbestemt straf, hvor den dømte fik lænket hænder og fødder sammen eller arme og ben fastgjort i en bjælke som lå på jorden, så kroppen blev holdt i en foroverbøjet stilling imellem 12-48 timer. Straffen kunne skærpes ved baglæns krumslutning, hvor sammenlænkningen skete bag kroppen.

Præmiesabel tildelt Wilhelm Holtz i 1831

Præmiesabel tildelt Johan Christian Raabymagle i 1840